

ELS MOVIMENTS NEORURALS ALS PIRINEUS

Resum

L'objectiu de la comunicació és dur a terme una aproximació general al moviment neorural als Pirineus. Aquest fenomen, que no és ni ha estat uniforme i que des de la seva aparició a les dècades dels anys seixanta i setanta del segle passat fins l'actualitat ha sofert canvis importants quant a les seves característiques socials, comporta noves dinàmiques socials i culturals en els contextos rurals on s'insereix. A més de veure els trets generals d'aquesta evolució del moviment i llurs característiques principals, la comunicació tracta de copsar la repercussió social, econòmica i cultural d'aquesta realitat, concretament en la zona coneguda com la Terreta, una petita vall de la comarca del Pallars Jussà. El fenomen del neoruralisme ha de ser emmarcat en un procés general de transició social vers la terciarització de l'economia rural, les noves percepcions i usos dels medis naturals i rurals, l'augment de la diversitat social i cultural i un procés d'urbanització creixent que afecta en l'actualitat, amb ritmes i graus diversos, bona part dels territoris i els sistemes socials de les àrees rurals i agràries d'arreu. A fi d'abordar aquest fenomen, cal també reparar en l'evolució recent de les societats pirinenques quant als processos demogràfics i socioeconòmics esdevinguts, marcats, principalment, per la despoblació de la segona meitat del segle passat i la crisi del sector agroromader. Cal, a més, definir l'abast d'aquests canvis en la seva realitat actual, caracteritzada per un cert redreçament en les dades demogràfiques pirinenques i l'aparició o consolidació d'unes pautes de consideració i valoració dels contextos rurals que promouen nous assentaments, nous patrons culturals i d'activitat econòmica.

Paraules clau: neoruralisme, món rural, despoblació, canvi social, terciarització.

Abstract

The aim of this paper is to provide a general overview of the back-to-the-land movement in the Pyrenees. This phenomenon, which has not been uniform and, since its appearance in the 1960's and 1970's, has undergone major changes with regard to its social characteristics, produces new social and cultural dynamics in the rural context in which it takes place. Rather than examining the general trends and main characteristics in the development of this movement, this paper aims to

**Rafel Folch
Monclús**

discuss its social, economic and cultural repercussions, with particular reference to the area known as la Terreta, a small valley in the region of Pallars Jussà. The back-to-the-land phenomenon needs to be seen within the framework of a general social transition process towards the tertiarization of the rural economy, new perceptions and use of natural and rural resources, an increase in social and cultural diversity and a growing urbanization process that, to a greater or lesser extent, affects most of the surrounding rural and agrarian areas and their social systems. In order to approach this phenomenon, it is also necessary to examine recent evolution in Pyrenean societies in terms of earlier demographic and socio-economic processes, mainly arising from the depopulation in the second half of the last century and the decline in the agricultural and livestock industries. It is also necessary to define changes in current rural reality, characterised by a degree of rebalance in Pyrenean demographics and the appearance and consolidation of models of appreciation and evaluation of rural contexts, leading to new settlements, new cultural patterns and new economic activity.

Keywords: back-to-the-land, rural world, depopulation, social change, tertiarization.

Consideracions generals

En un passat recent, la relació que les diferents societats rurals han establert amb la resta del context social on han estat i estan inserides ha estat marcada principalment pels moviments migratoris, que tenen la seva causa en la combinació de factors socials diversos. El desplaçament d'importantes quantitats de població de les zones rurals vers les ciutats ha estat un moviment que s'ha manifestat en el creixement i la consolidació del procés d'urbanització d'amplis sectors i àrees de les societats actuals a nivell mundial. Les migracions camp-ciutat han afectat, amb més o menys intensitat i amb resultats diversos quant a llurs dimensions socials, econòmiques i polítiques, bona part del conjunt de les societats d'arreu del món. Certament, cal tenir en compte que aquest procés urbanitzador —que no es refereix només a un creixement geogràfic de les dimensions espacials i demogràfiques de les zones urbanes, sinó també a un procés cultural— no ha estat igual ni ha seguit les mateixes pautes socials arreu. Moltes zones del planeta mostren avui grans diferències en el ritme de desenvolupament urbà, i també sobre el moment que pot considerar-se significatiu com a punt de partença d'aquest procés. En termes generals, cal trobar les causes d'aquests moviments poblacionals en les tensions socials i econòmiques globals que han comportat la crisi dels diferents sistemes d'activitat de producció agrícola, i que alhora han generat un fort desenvolupament econòmic, de concentració de capital i de poder polític en les aglomeracions urbanes.

Les societats rurals han sofert un procés de transformació que ha afectat gairebé totes les seves estructures. Aquests canvis obeeixen, a nivell general, a un procés general

d'urbanització i de canvi dels sistemes culturals en les societats modernes. La primera consideració teòrica important que se'n pot extreure, és que aquests canvis són d'una naturalesa marcadament global; és a dir, el grau d'urbanització afecta arreu per igual les zones definides com a urbanes i les considerades com a rurals. Les zones rurals han estat definitivament incorporades dins d'aquesta tendència, que en llur essència és multidireccional i pot ésser considerada a partir de múltiples nivells: des de la diversitat de ritmes d'apropiació de l'espai i el medi físic seguint pautes i funcions urbanes, que converteixen l'espai rural o natural en una extensió més de la ciutat en aquelles activitats que tenen necessitat de consumir sòl i territori, fins a tot el conjunt de relacions econòmiques i socioculturals que emanen i tenen el seu centre en focus urbans diversos. Les relacions camp-ciutat ja no es poden plantejar en termes de dicotomia o d'oposició, sinó en termes d'interrelació, que poden esdevenir relacions de subordinació o bé d'integració. És doncs a partir d'aquest paradigma que cal definir el problema com un sistema de relació de continuïtat que ens remet a quelcom més que una intersecció d'elements rurals i urbans, i esborra o dilueix, en aquest nou espai «rururbà», els límits i les fronteres entre el centre i/o les perifèries socials o polítiques.¹ Cada cop es fa més difícil separar en els espais rurals les activitats agràries,² que probablement són les que conferien una certa identitat social i territorial a aquests indrets, de les no agràries. Aquestes consideracions generals són aplicables, també, dins d'una anàlisi acurada de la realitat social i cultural de l'àrea pirinenca, en la qual no es poden defugir, entre altres, les qüestions següents: quins aspectes defineixen avui les comarques de muntanya dels Pirineus? Quins defineixen una petita vall com la Terreta, en la qual ens trobem avui, situada lluny dels centres urbans i comercials més propers? Com pot ésser interpretada en l'actualitat una comunitat rural dins d'un món sense fronteres i en el context de la globalització? Té sentit aplicar el concepte d'«àrea cultural» en la comprensió de la realitat social d'aquests indrets? Quin paper tenen els moviments neorurals en aquests processos? On acaba el context local i on comença el global i viceversa? En tot cas, la història recent dels Pirineus es caracteritza a nivell global per un augment progressiu de la implantació de la lògica de les relacions capitalistes, iniciant-se allò que les ciències socials han conceptualitzat com un *període de transició*, definit com aquella fase particular de l'evolució d'una societat en la qual aquesta s'enfronta amb diversos obstacles per a llur reproducció específica, moment en què l'aparició de noves formes de relacions socials i econòmiques conviuen amb estructures «antigues», per tal de convertir-se, abans o després, en les condicions funcionals d'una nova societat. El fenomen del neoruralisme es presenta prou complex i divers en les seves múltiples manifestacions. Allò que podem conceptualitzar com a neoruralisme, a partir de l'atracció que generen avui les àrees rurals, abasta avui un ventall molt ampli d'actors socials i motivacions, personals o col·lectives: des de l'assentament, aproximadament des de la dècada dels anys setanta del segle passat, de grups diversos portadors d'una determinada càrrega ideològica i amb un projecte alternatiu de vida comunitària allunyada de les aglomeracions urbanes, fins a la presència dominant del

turista de cap de setmana ben disposat al consum de natura i aventura, persones jubilades que van a retirar-se al camp, pobladors estacionals de segones residències, treballadors i empresaris vinguts d'arreu que s'ocupen en els sectors turístic, immobiliari i la construcció, els serveis socials, el medi ambient o l'ampli món de les telecomunicacions, i empleats del sector públic especialitzats en l'àmbit de la conservació ambiental o el desenvolupament rural i comunitari. Però per tal de considerar amb profunditat els aspectes socials de la nova societat rural que, com en d'altres indrets, està emergint als Pirineus, cal també considerar altres elements que no poden ésser relacionats directament amb els moviments migratoris i els nous residents que comporten. El focus d'atenció s'ha de centrar, a més, vers aquelles estratègies adaptatives que les estructures agràries han hagut de desenvolupar per tal de garantir la seva reproducció econòmica i social davant la crisi del sector i l'impuls emergent de les activitats terciàries. La reorientació actual de l'activitat i producció agroramadera es segueix caracteritzant en el marc dels Pirineus per la seva tendència a la diversificació de la seva producció en el context d'una economia que es fonamenta ja en el predomini de l'activitat terciària. La combinació del treball agrícola amb el sector del turisme rural n'és un clar exemple. La pagesia segueix essent una peça cabdal en l'intent d'avaluar la realitat de la societat rural, o rururbana, de la macroàrea pirinenca. A nivell global i des d'un punt de vista estrictament econòmic, l'aportació de l'activitat agrícola i ramadera al sistema productiu i mercantil global és cada cop menys intensa, però degut a la percepció social o revaloració actual dels espais rurals, la pagesia esdevé un sector clau en totes les polítiques que, almenys com a principi teòric, aposten per la modernització i el desenvolupament de les zones rurals. Si la tendència del mercat és la de reduir l'activitat econòmica agrícola, o almenys amb un tipus d'agricultura basada en explotacions de petites o mitjanes dimensions, les polítiques de promoció rural tendeixen o s'esmercen en el seu manteniment, esforç institucional que subratlla la nova funció social que el sistema li encomana a la pagesia: la de moduladora del paisatge rural i la de mantenir encesa la flama del record d'un món «tradicional» perdut, valors ambdós que atresoren en l'actualitat un gran valor d'atracció i consum per als diferents sectors de població de la nostra societat. De la interrelació d'aquests elements, presentats aquí de forma general, ha sorgit una societat, no sé si també una cultura, que poc o gens té a veure amb la que ocupà el territori pirinenc fa tan sols unes poques dècades.

La Terreta. Una vall prepirinenca

Aquesta ponència s'emmarca en una investigació en curs l'objectiu de la qual és l'anàlisi del canvi social, els moviments neorurals i les seves conseqüències en una zona del Pirineu català, concretament en un indret de la comarca del Pallars Jussà, coneguda amb el nom de la Terreta, ubicada entre les valls de les comarques més septentrionals de l'Alt Pirineu i les comarques del Prepirineu. La realitat socioeconòmica i cultural de la vall de la Terreta és

Detall decoratiu que hom troba a l'entrada de l'Espluga de la Serra. La Terreta (Pallars Jussà). Any 2007. (Fotografia: Rafel Folch)

el resultat de la combinació dels elements propis de la cultura local, elements compartits amb major o menor mesura amb el context més ampli dels Pirineus i el Prepirineu i amb manifestacions de processos globals que han alterat profundament llurs estructures socials i demogràfiques, les seves bases de subsistència, la relació amb el medi natural i els recursos locals, i els valors i pautes de representació culturals.

La vall patí un intens procés de despoblament a partir de la segona meitat del segle XX,³ fet que provocà l'abandonament absolut d'alguns dels seus nuclis de població, però que no aconseguí bandejar totalment la presència de l'activitat productiva en el sector primari, fet visible en la composició del seu paisatge, eminentment agrari, i en l'existència de diverses explotacions agràries força actives. L'apropament al procés de despoblació ha de ser plantejat com una conseqüència d'una situació de desfavoriment i com una resposta a una adaptació de l'estructura del poblament pirinenc a les transformacions socioeconòmiques esdevingudes de forma accelerada al llarg dels darrers cinquanta anys. El degoteig constant de nous pobladors a la vall portadors d'una nova mentalitat li conferí un cert dinamisme i noves formes de relacions socials. En l'actualitat, el procés de canvi social s'ha accentuat, ja que la població resident va orientant, encara que lentament, llur estructura productiva

vers la prestació de serveis en relació amb el medi ambient, el paisatge i el sector turístic, tot i que aquest hi està encara poc desenvolupat. La diversitat i heterogeneïtat social són signes i trets definitoris de la vall de la Terreta, que participa a grans trets de la transformació cultural de les comunitats rurals de muntanya en general. L'ús de les nocions de diversitat i heterogeneïtat ha de ser contraposat amb la reconstrucció de referents identitaris per part dels residents de la vall, ja siguin nous veïns o vells pobladors, amb l'elaboració de noves tradicions i amb els processos de producció de «localitat», enfront d'unes tendències de canvi que tenen un segell d'identitat global (Frigolé, 2006).

Hi ha qui identifica la Terreta amb tot un vast territori que abasta des de la serra de Sant Gervàs, al nord, fins a la serralada del Montsec al sud, és a dir, entre els embassaments d'Escales i Canyelles. Aquest gran espai, travessat de nord a sud pel riu Noguera Ribagorçana, pertany administrativament a les comunitats d'Aragó (Ribagorça) i Catalunya, concretament al municipi de la capital de la comarca del Pallars Jussà, Tremp, essent el riu la línia fronterera entre ambdues comunitats. Si hom consulta algunes de les obres de referència sobre la geografia catalana,⁴ trobarà esmentada la Terreta com una de les subcomarques de la baixa Ribagorça o bé com la part més sud-oriental de l'Alta Ribagorça, que per sobre les fronteres administratives tindria en la vila d'Areny la seva capitalitat, pel fet que aquesta població ha exercit per la seva situació de centre tradicional de serveis per a la població dels nuclis veïns. Tals referències atorguen un sentit d'unitat geogràfica a la zona, que en un pla teòric es fa difícil d'establir, tot i que a primera vista és plausible atorgar-li aquest sentit d'unitat geogràfica i paisatgística modelada per l'acció del riu i un paisatge eminentment agrícola. En tot cas, el que aquí interessa és aquella part de la Terreta que s'inclou en la zona més septentrional del Pallars Jussà, al límit entre aquesta comarca i les de l'Alta Ribagorça i la Ribagorça aragonesa, adscrita actualment al municipi de Tremp. Aquest espai coincideix en bona part amb els desapareguts municipis de Sapeira i Espluga de la Serra, i està configurat per tot un conjunt de petits nuclis de població situats majoritàriament en un altiplà central ben delimitat. El conjunt de pobles que formen l'estructura urbana i poblacional de la Terreta pertanyen administrativament al municipi de Tremp, a la comarca del Pallars Jussà. Des de la creació, els anys trenta del segle passat, de la divisió comarcal actual de Catalunya, la configuració municipal del Pallars Jussà no ha estat pas sempre com ho és ara. Al llarg de tot el segle XX, els canvis més importants han estat els referents a les annexions municipals, que han fet que dels 42 municipis amb què comptava la comarca l'any 1950, en l'actualitat n'hi hagi tan sols 14. Aquesta pèrdua ha estat deguda sobretot a la voluntat de l'Administració d'evitar la feblesa econòmica dels municipis més petits que al llarg del passat segle s'anaren buidant irremissiblement de població. Els antics municipis de Sapeira i Espluga de la Serra, que eren els que aplegaven els diferents nuclis de població a la zona de la Terreta⁵ foren agregats a Tremp l'any 1970, després de patir un intens procés de despoblació ja des de finals del segle XIX fins avui dia, moment en què les noves dinàmiques socials i econòmiques en les zones de muntanya dels Pirineus es reflec-

Vista general del poble de l'Espluga de la Serra, amb la serra de Sant Gervàs al fons. La Terreta (Pallars Jussà). Any 2007. (Fotografia: Rafel Folch)

teixen, entre altres aspectes, en un tímid però substancial creixement demogràfic general, del qual la Terreta no n'és pas una excepció.

Els moviments neorurals

La realitat actual a la Terreta comparteix bona part dels trets identificatoris de les dinàmiques socials que marquen l'esdevenir de la resta de zones pirinenques i, per extensió, de bona part del món rural en general. A la Terreta conviu una àmplia diversitat d'actors socials, de procedències geogràfiques i culturals diverses, que desenvolupen al seu torn un ampli ventall d'activitats productives econòmiques que s'acompanyen d'un conjunt divers i complex de mirades, conceptualitzacions o percepcions dels valors o recursos socials i naturals de la zona. Hi trobem des de petits nuclis en els quals el seu baix nombre de població s'estructura al voltant del treball agrícola i ramader de caire familiar, fins aquells nuclis habitats per joves neorurals arribats d'arreu que en poc més de deu anys han aconseguit aixecar de nou tot un poble que havia restat abandonat i en runes. Entremig d'aquests dos casos o sectors de població, si se'm permet establir aquesta mena d'oposició entre pols dis-

tanciats, conuiu, entre altres perfils, l'assentament de població jubilada que retorna al seu lloc d'origen, amb una certa influència social i política en els afers de la vall per part del propietari agrícola absentista i amb l'augment de la segona residència o estada temporal per part d'antics veïns i membres de xarxes internacionals, més o menys estructurades o difuses, de població estrictament neorural. A més, fruit de l'establiment l'any 1999 d'un conveni de col·laboració entre l'Ajuntament de Tremp i la Fundació Territori i Paisatge, en virtut del qual i en el marc del disseny i establiment de plans de conservació i sostenibilitat de les activitats en el territori i la gestió i la millora forestal, s'ha creat un centre d'interpretació, observació i estudi de les aus rapinyaires que, a més de situar la vall en el mapa turístic pirinenc, ha comportat una major presència de professionals del camp del desenvolupament rural i les ciències ambientals i biològiques, alhora que ha incidit en un cert desenvolupament d'una incipient indústria turística de baixa pressió sobre el territori en relació amb la demarcació i de rutes d'ecoturisme i excursionisme. Aquest dinamisme i diversitat de població i d'activitats socials i econòmiques, ens mostra un mosaic de relacions socials que poc tenen a veure amb la societat prepirinenca de fa, tan sols, vint o trenta anys. És, doncs, aquest fenomen, aquest nou marc de relacions socials entre grups i persones diverses, en un context territorial i geogràfic que ha estat, o està sent, sotmès a un procés de redefinició, el que pot ésser analitzat des d'una òptica culturalista, prenent com a punt de partença una interpretació àmplia dels processos de neoruralisme.

Tot i que l'impacte demogràfic de les comunitats neorurals ha estat relativament poc important, en no poques zones han contribuït a la recuperació d'un nou dinamisme cultural que ha esdevingut la base d'un progressiu redreçament demogràfic i un augment de l'activitat social i econòmica. En general, als inicis del moviment, les pautes d'activitat econòmica tenien un perfil força diferenciat dels de la població autòctona, amb la qual es donaren, en alguns casos, determinats conflictes de relació emmarcats en categories d'identitats enfrontades i de diversa pertinença social al territori, categoria entesa com la dimensió geogràfica de la identitat cultural d'una societat. Majoritàriament, l'activitat laboral de la població neorural s'ha dirigit vers una agricultura de baixa intensitat, l'elaboració de productes naturals, la indústria artesanal i l'ocupació en iniciatives culturals, creant un complex sistema de xarxes, més o menys connectades o relacionades, amb comunitats de característiques similars, tant de Catalunya i de la resta de l'Estat espanyol com de grups d'altres països. Passades les fases inicials dels fluxos de nous pobladors rurals, els trets originals i especialment els components ideològics s'han anat diluint de manera progressiva, i alhora s'ha ampliat la tipologia de neorurals i s'ha modificat la seva relació amb el medi natural i els seus sectors d'ocupació. Tot i això, encara avui l'apel·latiu de neorural està reservat, dins de tot l'ampli ventall de residents nous als Pirineus, a uns tipus concrets d'assentaments de població, fet que ens pot fer pensar que aquests mantenen vigent alguna de les característiques socials i culturals que van ser definitòries en els orígens del moviment.

Restes abandonades d'una casa al poble d'Esplugafreda, a la Terreta (Pallars Jussà), que en l'actualitat es troba en estat de semiabandonament. Any 2007. (Fotografia: Rafel Folch)

El concepte «neorural» sorgí de la mà dels geògrafs i alguns sociòlegs (que foren els primers que van interessar-se per l'estudi d'aquest corrent), que l'aplicaren per tal de designar aquells grups de persones que per decisió voluntària abandonaven la ciutat i s'establien en pobles o indrets de caire rural, amb la intenció pretesa d'allunyar-se del brogit urbà i de les relacions de treball assalariades o empresarials i amb un projecte de vida de caire comunitari prop del medi natural. Al nostre país, els assentaments neorurals van aparèixer amb un cert retard respecte del conjunt europeu, i ho feren a redós de l'ambient social de llibertat generat en el marc de la transició política. Degut en part a l'estètica i la ideologia, aquests grups s'identificaren, amb més o menys intensitat, amb els moviments socials contraculturals que durant els anys seixanta es popularitzaren en especial a Amèrica del Nord, però també a diferents indrets d'Europa, i fins a cert punt al nostre país. Efectivament, aquestes primeres experiències comunitàries han estat relacionades amb determinats plantejaments polítics i filosòfics, com ara els moviments llibertaris i utòpics que penetraren amb força en alguns sectors de població de la societat catalana i espanyola dels anys setanta del segle XX. El retorn al camp estava vinculat des d'aquesta òptica amb la certesa que la natura abandonada i deserta havia de ser l'espai de realització individual i col·lectiva de la utopia.

A l'Estat espanyol i d'entre altres publicacions que funcionaren com a altaveus d'aquestes ideologies, la revista *Ajoblanco*, d'inspiració llibertària, i la revista *Integral*, amb un to certament més naturista i espiritual, foren alguns dels mitjans que produïren tota una literatura de propagació i debat d'aquests ideals, propiciant la instal·lació de «comunes» en molts llocs. En aquest primer moment, els indrets escollits per a aquesta pràctica foren gairebé sempre petits llogarrets semiabandonats i en llocs aïllats, allunyats de les vies principals de comunicació. Moltes d'aquestes experiències no van reeixir i els seus protagonistes marxaren o decidiren provar sort en altres llocs; en canvi, en altres casos van quallar algunes iniciatives, que amb el pas del temps suposaren un impuls de recuperació demogràfica, social i cultural de la zona o poble en qüestió, no exemptes de conflictes amb les poblacions locals. Durant els anys setanta i principis dels vuitanta del segle passat es van produir a Catalunya les primeres instal·lacions d'aquest tipus de comunitats, principalment a les comarques més septentrionals, fenomen que en certa mesura va sorprendre la població resident autòctona. A més, juntament amb aquestes iniciatives inspirades per un discurs de crítica social i política, van proliferar alguns moviments de vida rural relacionats amb ideologies de caràcter religiós, espiritual, naturista o ecologista, que encara avui tenen certa vigència. Amb tot, el moviment neorural ha estat molt divers i caracteritzat per múltiples experiències de caire individual o familiar, que han escollit el camp com a lloc on iniciar petits negocis de caire agrícola o artesanal, gairebé sempre amb l'objectiu de cercar un model de vida més harmònic amb el medi natural. Tanmateix, la definició primera del terme neorural sembla que actualment ja ha quedat en certa forma inoperativa, ja que no té sentit aplicar-la tan sols en el sentit restrictiu per identificar únicament individus o grups de caire més o menys alternatius socialment, i més quan, segons algunes opinions, el moviment neorural, com a tal, ja pràcticament ha desaparegut.

Com s'ha esmentat, els inicis del moviment neorural s'han d'anar a trobar en els corrents ideològics que inspiraren allò que ja fa unes dècades es va conèixer en les societats occidentals com a moviments contraculturals de revisió i oposició a les pràctiques culturals, econòmiques i tecnocràtiques imperants en aquella època. Aquests corrents es nodriren d'una barreja més o menys heterodoxa entre models socials d'influències marxistes, l'incipient moviment ecologista que naixia en aquells moments i les idees dels moviments utòpics, mil·lenaristes i igualitaris plasmats literàriament en les obres d'autors com Thomas More, Francis Bacon, William Morris, Robert Owen o bé Henry David Thoreau, entre d'altres.⁶ El retorn al camp prengué una caracterització simbòlica i es convertí, a partir de les anomenades migracions utòpiques de determinats grups, en una aspiració col·lectiva de la fundació de la societat ideal, perfecta, de retrobament amb el paradís perdut, enfront dels excessos i els efectes socials de la modernització i l'avenç de la societat industrial. En el marc de la contracultura dels anys seixanta, l'espacialitat de la utopia romania en el camp, en un camp abandonat i oblidat per l'economia capitalista. Les comunitats de retorn al camp cercaren una existència material simplificada al màxim, d'autosuficiència a partir d'una agricultura

col·lectivitzada i de perfil artesanal, que juntament amb la influència de les sensibilitats ecologistes descobriren els «avantatges» de les formes de vida pageses tradicionals, convertint-les en alternatives i identificant el pagès que conreava la terra amb les seves mans i allunyat dels centres industrials com una mena de personificació del «bon salvatge». Aquests moviments, originats principalment a Amèrica del Nord aviat arribaren a Europa, manifestament esperonats per l'impuls de les reivindicacions socials del maig del 68 francès.

Catalunya, i la resta de l'Estat, no quedà al marge de l'empenta ideològica d'aquests moviments, que van conviure amb els processos migratoris d'abandonament rural per part de la població autòctona. El moviment neorural als Pirineus, que a l'igual que en d'altres indrets ha passat per diverses fases en la seva evolució, pot quedar resumit, amb el risc de resultar excessivament sintètic, en el pas d'una fase inicial del fenomen marcada per un major pes ideològic alternatiu orientat explícitament vers l'establiment d'experiències comunitàries i col·lectives, a uns processos migratoris de retorn o anada al món rural moguts per l'increment de les demandes laborals i professionals vinculades amb el creixement de les activitats econòmiques terciàries derivades del turisme i l'explotació dels valors culturals i/o naturals locals. Aquesta evolució estableix una dinàmica de la realitat actual del fenomen neorural marcada per una major diversitat interna, tant ideològica com de procedència geogràfica i d'aspiracions personals i/o professionals, una vegada s'han pràcticament esgotat les experiències de signe comunal. Als Pirineus hi ha avui tants tipus de vida neorural com estils personals o familiars hi puguin haver. Hi ha qui ha aconseguit crear la pròpia explotació agrícola, juntament amb un alt grau de pluriactivitat i de desenvolupament d'activitats econòmiques noves, fins a aquelles persones que intenten viure al marge del sistema, però amb formes de vida marcadament urbanes. En aquest sentit, Aldomà afirma que,

El dubte rau en fins quin punt els *hippies* poden i podran mantenir les seves diferències i no convertir-se en un aborígen més engolit per la civilització urbana. L'experiència d'indrets amb una llarga tradició neorural, com ara les Cevennes (Massís Central francès), mostren com els neorurals esdevenen a la fi una economia agrària domèstica més. D'altra banda, els neorurals que actualment s'incorporen a les comarques desfavorides parteixen de filosofies més pragmàtiques que les originals, i en molts casos no dubten a integrar-se en l'economia i les institucions locals. El fenomen neorural no deixa de plantejar en últim terme, una qüestió molt important en l'esdevenidor de moltes àrees de muntanya, la possibilitat de mantenir determinats pobles i parts del territori habitats i culturalitzats. (Aldomà, 1999: 336-337)

A la Terreta l'aparició del corrent neorural data dels anys setanta i vuitanta del segle passat, en el context, com he dit, d'una forta despoblació. En particular, els pobles d'Espluga de la Serra i Aulàs són els que han acollit una major proporció de nova població, fet que ha suposat una considerable revifalla de l'activitat cultural i econòmica força diversificada a

la vall, així com un major augment dels serveis socials i educatius, la millora de la xarxa de camins i accessos a les localitats, el disseny de les xarxes de subministrament d'aigua, etc. El creixement demogràfic ha comportat una major implicació de les administracions locals i comarcals en l'esdevenidor de la vida quotidiana de la població i en tot allò relacionat amb el creixement urbanístic dels nuclis, fet que no ha esdevingut al marge d'alguns conflictes i enfrontaments quant a plantejaments polítics i socials entre els gestors polítics i els agents de desenvolupament rural amb una part de població nouvinguda, que pot arribar a sospitar en alguns casos, de la intencionalitat de les polítiques locals de desenvolupament econòmic. Tanmateix, aquests pobles esmentats conviuen amb d'altres nuclis que es troben avui al llindar del seu despoblament, on els residents, temporals o permanents, s'ocupen en el sector primari, principalment en la ramaderia, o bé s'hi estableixen com un lloc de residència una vegada s'ha acabat la seva vida laboral.

L'economia agrícola té a la Terreta una incidència rellevant, no tant perquè agrupi un nombre elevat de persones o famílies dedicades al sector, sinó perquè es caracteritza per una agricultura i ramaderia intensiva que explota bona part dels recursos de la zona, en forma de camps de conreu i pastures per al bestiar. La relació dels productors agroramaders de població autòctona amb els nous col·lectius rurals està marcada per una relació d'una certa ambivalència. En general es ressalta molt positivament el fet que es repoblin pobles i que creixi la població. És també amb aquests nous rurals amb qui els ramaders han d'arribar a establir relacions socials i econòmiques, de veïnatge, que prefiguren la constitució de quelcom similar a una identitat comuna de pertinença a la vall. L'evolució de l'activitat agrícola a la Terreta no es pot separar del fenomen del neoruralisme, dins del qual cal integrar-la. Les estratègies de manteniment i de supervivència de les explotacions dins del sector s'insereixen en un marc de pautes culturals i estratègiques econòmiques de signe neorural, en un context global que avança amb pas ferm vers la terciarització de l'economia. No es pot obviar el fet que les activitats principals amaguen, en bastants casos, una doble o triple activitat, com una mesura o resposta a les tendències econòmiques. La diversificació inclou la dedicació dels ramaders o agricultors a d'altres activitats alienes al sector, principalment en el sector serveis.

Aquest és, doncs, l'esbós general de la realitat d'una zona del Prepirineu com és la Terreta, que participa de fenòmens socials de major abast propis de les zones de muntanya pirinenques, i de ben segur que de molts altres llocs de regions diverses. Es pot interpretar la Terreta avui com una societat neorural, amb llurs singularitats però també amb trets globals compartits per altres poblacions o comunitats, amb les pròpies dinàmiques internes i amb el repte que proposa el futur proper, que no és altre que el de fer compatible el desenvolupament social, cultural i econòmic dels seus habitants amb un creixement econòmic, orientat pel sector turístic i l'impuls dels processos d'urbanització, que no anorreï ja totalment les dinàmiques econòmiques locals i els propis valors culturals, ambientals i naturals.

Notes

- 1 J. Bonnamour planteja una definició del terme «món rural» des d'un punt de vista ampli i globalitzador que em sembla molt encertada: «[...] es refereix tant a les relacions i interconnexions de les activitats rurals que ultrapassen les fronteres estrictes de l'espai rural, com també als comportaments d'una nova societat o l'organització de l'espai local i la seva integració en el territori.» (García Pascual, 2001: 24)
- 2 Tot i que sovint els termes espai agrari i espai rural es presenten com equivalents o intercanviables en tant que signifiquen realitats similars, cal establir-hi una certa diferenciació. Els espais agraris poden o no estar integrats dins d'un context més ampli específicament rural, que tradicionalment ha estat aquell espai conformat per una forta interrelació entre els elements naturals propis de la zona i el resultat de l'activitat agrària quant a producció, formes de propietat de la terra, etc. Actualment, aquesta interpretació necessita ésser revisada davant el fet de la pràctica desaparició de la producció agrícola en no poques zones rurals. A més, l'agricultura anomenada periurbana, que es situa en els espais intersticials propis de l'entramat urbà, és un bon exemple d'un espai agrari ubicat en un marc estrictament urbà.
- 3 A inicis del darrer quart del segle XX, els anteriors municipis que configuraven la Terreta havien perdut, en alguns casos, més del 80% de la població que tenien un segle abans, ja que «tota l'àrea nord-occidental del Principat, que inclou les comarques de la Val d'Aran, els dos Pallars, l'Alt Urgell i, en menor mesura, la Cerdanya i el Solsonès formen l'àrea recessiva per excel·lència de Catalunya en el període 1860-1975, trencada només per alguns illots urbans. En aquest *continuum*, els antics municipis d'Espluga de la Serra, Gurb de la Conca, Fígols de la Conca i Mur (Pallars Jussà), actualment integrats majoritàriament al municipi de Tremp, presenten l'abandonament demogràfic més greu del Principat. Aquests antics municipis a cavall entre la Noguera Pallaresa i la Noguera Ribagorçana constitueixen alhora l'àrea més despoblada de Catalunya; l'any 1975 sumaven tots ells 237 habitants, que l'any 1986 havien baixat a 149 i representaven una densitat de 0,5 habitants per quilòmetre quadrat» (Aldomà, 1999: 139).
- 4 Per exemple, l'obra *Geografia de Catalunya* (1964), o bé la *Gran geografia comarcal de Catalunya* (1984).
- 5 Principalment, els pobles de Sapeira, Espluga de la Serra, la Torre de Tamúrcia, els Masos de Tamúrcia, Aulàs, Castellet i Tercui. D'altres, com Esplugafreda, Escarlà, Miralles, Orrit o Espills, estan en l'actualitat despoblats. Tots ells es troben situats a més de 40 km per carretera de la capital municipal, motiu pel qual els seus habitants tenen com a referent social i de serveis les poblacions d'Areny i el Pont de Suert, la primera situada ja en terres aragoneses, la segona essent avui la capital de la comarca veïna de l'Alta Ribagorça, que fou creada l'any 1988.
- 6 En aquest sentit, Martínez Illa diu: «El “Nou Món” havia estat un marc d'inspiració privilegiat per a la literatura utòpica: Utopia es trobava a l'Atlàntida, pel camí d'Amèrica; Bensalem, al Pacífic; Campanella també pensava en Amèrica quan va dissenyar la seva ciutat solar; la part meridional del continent va ser escenari d'utopies indigenistes, i la part septentrional, ja des de finals del segle XVII, escenari d'experiències comunitàries de tipus socialista. El “Nou Món” constituïa el marc ideal per canalitzar les esperances i els somnis, no ja per imaginar, sinó per edificar realment la ciutat ideal.» (Martínez Illa, 1987: 67).

Bibliografia

- ALDOMÀ, Ignasi (1999). *La crisi de la Catalunya rural*. Lleida: Ed. Pagès.
- ALERT, Josep Àngel (2004). «La gestió vers el desenvolupament de la Terreta duta a terme per l'Ajuntament de Tremp», *Ripacurtia: La despoblació a la Ribagorça. Memòria, oblit i realitat*. Centre d'Estudis Ribagorçans, 2, p.109-116.

COMAS d'ARGEMIR, Dolors (1995). «La definición de la cultura pirenaica», a Bertranpetit, J; E. Vives (eds.). *Muntanyes i Població. El passat dels Pirineus des d'una perspectiva multidisciplinària*. Andorra la Vella.

FRIGOLÉ, Joan; i Xavier ROIGÉ (coords.) (2006). *Globalización y localidad. Perspectiva etnográfica*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.

GARCÍA PASCUAL, Francisco (coord.) (2001). «El mundo rural en la era de la globalización: incertidumbres y potencialidades». *X Coloquio de Geografía Rural de España de la Asociación de Geógrafos Españoles*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación - Universitat de Lleida.

LLUVICH, Eva; i Mònica ORTEGA (2004). *Els nous rurals del Pallars Sobirà*. Barcelona: Secretaria General de Joventud. Generalitat de Catalunya.

MARTÍNEZ ILLA, Santiago (1987). «Utopia, espai i migracions utòpiques. El "retorn al camp"». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 11, p. 61-79.

NATES, Beatriz; i Stéphanie RAYMOND (2007). *Buscando la naturaleza. Migración y dinámicas rurales contemporáneas*. Barcelona: Anthropos.

PUJADAS, Juanjo; i Dolors COMAS d'ARGEMIR (1994). *Estudios de antropología social en el Pirineo aragonés*. Zaragoza: Diputación General de Aragón. (Antropología Aragonesa; 4)

SORONELLAS, Montserrat (2006). *Pagesos en un món de canvis: família i associacions agràries*. Tarragona: Publicacions de la URV.

TORT DONADA, Joan (1991). «Notes sobre la Terreta i l'antic terme de Sapeira». *Collegats. Anuari del Centre d'Estudis del Pallars*. Centre d'Estudis del Pallars: Garsineu, 1991, 5, p. 445-457.